

суспільства та військового стану України. В майбутньому ми плануємо продовжити дослідження теми і вивчення більш детально використання фахівцями Психологічної служби технології штучного інтелекту з метою ефективного соціально-педагогічного супроводу дитини і навчання майбутніх фахівців Психологічної служби освіти України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кремень В. Г., Сисоєва С. О., Бех І. Д., Вознесенська О. Л., Гавриш Н. В., Гончар Л. В., ... & Шахрай В. М. Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2022. № 4 (2). С. 1–30.
2. Крижня В. О. Трансформація ролі соціальних агентів у процесі соціалізації особистості. *Великі війни, великі трансформації: історична соціологія 20-го століття, 1914–2014* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 27–28 лист. 2014 р. / уклад. А. А. Мельниченко, П. В. Кутуєв, А. О. Мігалуш. Київ : Політехніка, 2014. С. 85.
3. Микитенко Р. Застосування моделі BASIC Ph в програмі психоневрологічної реабілітації учасників бойових дій на сході України. *Молодий вчений*. 2020. № 6 (82). С. 44–47.
4. Оцінка потреб дитини та її сім'ї / за заг. ред. І. Д. Зверєвої; авт.: І. Д. Зверєва, З. П. Кияниця, В. О. Кузьмінський, Ж. В. Петрочко, І. Саммон. Київ : Держсоцслужба, 2007. 144 с.
5. Benson P. L., Roehlkepartain E. C., Sesma Jr. A. Tapping the power of community: The potential of asset building to strengthen substance abuse prevention efforts. *Search Institute. Insights & Evidence*. 2004. Vol. 2. No. 1. P. 1–14. URL: <https://d2pck61xhq74q6.cloudfront.net/40-Developmental-Assets.pdf>

ВПЛИВ СІМЕЙНОГО СЕРЕДОВИЩА НА СОЦІАЛЬНУ АДАПТАЦІЮ ДІТЕЙ З ДЕВІАНТНОЮ ПОВЕДІНКОЮ

Кобка Ярослава

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

yarosavakobkal@gmail.com

Науковий керівник: *Кононенко Лілія*

Постановка проблеми: У сучасному суспільстві спостерігається невпинне зростання соціальних викликів, серед яких особливе занепокоєння викликає проблема девіантної поведінки серед дітей та підлітків [Zaman & Nouwen, 2016]. Це явище не лише відображає глибокі соціальні негаразди, але й ставить під загрозу майбутнє підростаючого покоління. Одним із ключових чинників, що сприяють формуванню девіантної поведінки, є кризові ситуації в сім'ях, які стають все більш поширеними в сучасному світі [Безуглий, 2012].

Сім'я, як основний осередок соціалізації дитини, відіграє вирішальну роль у формуванні її особистості, ціннісних орієнтацій та поведінкових

моделей [Богданова, 2008]. Однак, коли сім'я переживає кризу, її здатність виконувати ці функції значно знижується. Нестабільність у родині, що може бути спричинена економічними труднощами, конфліктами між батьками, або іншими негативними обставинами, створює атмосферу тривоги та невпевненості, яка негативно впливає на психічний стан дитини [Видра, 2011].

Конфлікти, які є невід'ємною частиною життя будь-якої сім'ї, можуть мати особливо руйнівний вплив на дітей, коли вони стають хронічними або набувають насильницького характеру. Постійні сварки, крики, а тим паче фізичне або психологічне насильство, створюють для дитини травматичний досвід, який може призвести до розвитку агресивної або аутодеструктивної поведінки.

Недостатній емоційний контакт між батьками та дітьми є ще однією серйозною проблемою, що сприяє формуванню девіантної поведінки. У сучасному світі, де батьки часто змушені багато працювати, щоб забезпечити сім'ю, часу на спілкування з дітьми залишається обмаль. Діти, які не отримують достатньо уваги, любові та підтримки, відчуваються покинутими та непотрібними, що може призвести до розвитку у них почуття образи, злості та агресії.

Діти з девіантною поведінкою часто стикаються зі стигматизацією та соціальним відторгненням. У школі, на вулиці, а іноді навіть у власній родині, вони можуть зазнавати дискримінації та упередженого ставлення. Це лише посилює їх почуття ізоляції та відчуження, що може призвести до подальшої ескалації девіантної поведінки.

Однак, без належної підтримки з боку сім'ї, зусилля соціального педагога можуть бути недостатніми. Батьки, які усвідомлюють свою відповідальність за виховання дитини, повинні активно співпрацювати з соціальним педагогом, дотримуватися його рекомендацій та створювати вдома сприятливу атмосферу для розвитку дитини.

Отже, девіантна поведінка дітей є серйозною соціальною проблемою, що потребує негайного розв'язання. Крім того, дослідження [Lesmana & Nurjamilah, 2024] показують, що розбиті сім'ї можуть призвести до емоційних розладів, поведінкових проблем і зниження самооцінки дітей. Саме ці чинники підвищують ризик розвитку девіантної поведінки та ускладнюють соціальну адаптацію дитини. Також варто враховувати роль соціалізації дитини в шкільному середовищі. Дослідження [Salsabilah & Sakinah, 2024] підкреслюють, що рівень соціальної адаптації дітей значною мірою залежить від навичок взаємодії у шкільному середовищі. Соціально активні діти, які мають навички комунікації, частіше демонструють конструктивні форми поведінки, тоді як ізольовані учні з нестабільних сімей можуть бути більш схильними до девіантних проявів. Для успішної соціальної адаптації дітей з девіантною поведінкою необхідні спільні зусилля сім'ї, школи, соціальних служб та всієї громади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні наукові дослідження соціальних педагогів і психологів наголошують на необхідності раннього

втручання та використання комплексних підходів у роботі з такими дітьми. Зокрема, ефективними методами виявилися:

- програми сімейної терапії, які сприяють покращенню відносин між батьками та дітьми, навчають батьків ефективних стратегій виховання;
- індивідуальний психологічний супровід, що допомагає дитині подолати внутрішні конфлікти, підвищити рівень самоконтролю та адаптації;

Крім цього, важливим напрямком досліджень є аналіз впливу шкільного середовища на поведінку дітей. Установлено, що школи з розвиненими програмами профілактики девіацій та психологічної підтримки демонструють нижчий рівень правопорушень серед учнів.

Також сучасні дослідження розглядають роль цифрових технологій у роботі з дітьми, схильними до девіантної поведінки, зокрема використання онлайн-консультування, психотерапевтичних ігор та інших інноваційних методів.

Таким чином, аналіз сучасних досліджень підтверджує, що ефективна робота з дітьми, які мають девіантну поведінку, потребує комплексного підходу, що охоплює як роботу з родиною, так і соціально-педагогічні заходи у школі та громаді.

Мета статті полягає в тому, щоби з'ясувати вплив сімейного середовища на процес соціальної адаптації дітей, які демонструють девіантну поведінку. Зокрема – виявити та проаналізувати ключові аспекти взаємодії між сімейними чинниками та особливостями поведінки дитини.

Виклад основного матеріалу. Девіантна поведінка – це складне соціальне явище, яке проявляється у відхиленні від загальноприйнятих у суспільстві норм і правил. Ці відхилення можуть варіюватися від незначних порушень дисципліни до серйозних правопорушень. Важливо розуміти, що девіантна поведінка не є статичною; вона може змінюватися залежно від віку дитини, її оточення та інших чинників.

Девіантна поведінка, як відомо, визначається такими характеристиками: *відхиленням від соціальних норм*, що є її ключовою ознакою; може проявлятися у різних формах, таких як агресія, брехня, крадіжки, вандалізм, вживання психоактивних речовин тощо; *негативною оцінкою з боку суспільства*, оскільки, як правило, викликає осуд і неприйняття з боку оточуючих; може призвести до соціальної ізоляції дитини, її виключення з колективу та інших негативних наслідків; *різноманітністю форм прояву* в широкому спектрі дій та вчинків; важливо розрізняти різні форми девіації, щоб ефективно реагувати на них; *специфічним соціальним характером*, адже вона завжди реалізується у соціальному контексті – відображає взаємодію дитини з її оточенням, включаючи сім'ю, школу, друзів тощо.

Основними причинами девіантної поведінки є такі:

- Внутрішні чинники: Психологічні особливості дитини, такі як низька самооцінка, імпульсивність, тривожність тощо.
- Зовнішні чинники: Вплив сім'ї, школи, друзів, засобів масової інформації та інших соціальних інститутів.

Як уже зазначалося, сім'я відіграє ключову роль у процесі соціалізації дитини. Саме в сім'ї дитина отримує перші уроки життя, засвоює соціальні норми та цінності, формує уявлення про моделі поведінки. Разом із тим, вплив сім'ю на соціалізацію дитини може бути як позитивним, так і негативним. Позитивним є: *формування моральних орієнтирів* (батьки є першими вчителями дитини, вони передають їй свої моральні цінності та переконання, формуючи її світогляд), *створення емоційно підтримуючого середовища* (любляча і підтримуюча сім'я допомагає дитині розвинути почуття безпеки та впевненості у собі), *розвиток комунікативних навичок* (сім'я є першим місцем, де дитина вчиться спілкуватися з іншими людьми), *зміцнення почуття безпеки та впевненості у собі* (дитина, яка відчуває підтримку і любов з боку сім'ї, більш впевнена у собі та своїх силах). Серед негативних впливів вираженими є такі: *нестабільні або конфліктні сімейні відносини* (постійні сварки і конфлікти в сім'ї можуть призвести до тривожності, агресивності та інших проблем у дитини), *надмірна жорстокість або, навпаки, гіперопіка*: (обидва ці стилі виховання можуть негативно вплинути на розвиток дитини), *відсутність належного контролю та дисципліни* (дитина, яка не знає меж, може вирости недисциплінованою та імпульсивною), *вплив девіантної поведінки батьків* (діти, які спостерігають девіантну поведінку батьків, більш схильні до її наслідування).

Як бачимо, сімейне середовище, як первинний агент соціалізації, відіграє вирішальну роль у формуванні особистості дитини та її здатності до соціальної адаптації. Однак, коли сім'я стикається з кризовими ситуаціями, її вплив може набутися негативного характеру, сприяючи розвитку девіантної поведінки.

Соціальна адаптація, будучи складним та багатограним процесом, вміщує пристосування індивіда до соціальних норм, цінностей та вимог суспільства. Для дітей з девіантною поведінкою цей процес ускладнюється відхиленнями від загальноприйнятих стандартів, що може призвести до соціальної ізоляції та відчуження. Важливу роль у цьому процесі відіграє соціальний педагог, який працює на межі взаємодії сім'ї, школи та громади. Соціальний педагог допомагає дитині подолати труднощі соціалізації, розвинути соціальні навички та адаптуватися до життя в суспільстві, а також розвинути соціальні навички та змінити свою поведінку.

Основними завданнями соціального педагога у контексті соціальної адаптації дітей із девіантною поведінкою є:

- *Діагностика проблем дитини.* Соціальний педагог проводить оцінку рівня соціальної адаптації дитини, виявляє чинники, що сприяють девіантній поведінці, та розробляє індивідуальний план допомоги.

- *Робота з сім'єю.* Соціальний педагог налагоджує контакт з батьками дитини, надає їм консультації та підтримку, допомагає покращити сімейні стосунки.

- *Проведення індивідуальних і групових тренінгів.* Соціальний педагог проводить тренінги, спрямовані на розвиток комунікативних навичок, профілактику конфліктної поведінки, формування позитивних моделей взаємодії.

– *Організація соціальних заходів.* Соціальний педагог залучає підлітків до участі у волонтерських та творчих ініціативах, організовує соціальні заходи, спрямовані на їхню інтеграцію в суспільство.

Отже, соціально-педагогічна робота з дітьми, які мають девіантну поведінку, є складним і тривалим процесом. Вона вимагає від соціального педагога високого рівня професіоналізму, терпіння та емпатії.

Важливо зазначити, що успіх соціально-педагогічної роботи залежить від співпраці між соціальним педагогом, дитиною та її сім'єю. Тільки спільними зусиллями можна допомогти дитині подолати девіантну поведінку та успішно адаптуватися до суспільства.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Соціальна адаптація дітей з девіантною поведінкою значною мірою залежить від сімейного середовища. Негативні умови у сім'ї, такі як нестача уваги, конфлікти, жорстоке поводження або неналежний контроль з боку батьків, можуть посилювати девіантну поведінку, сприяти соціальній ізоляції дитини та її труднощам у взаємодії з суспільством. Натомість сприятливе сімейне середовище, засноване на довірі, емоційній підтримці та правильному вихованні, допомагає дитині уникати негативних проявів поведінки та успішно інтегруватися в соціум.

Роль соціального педагога у цьому процесі є надзвичайно важливою. Він виступає не лише посередником між дитиною та суспільством, а й координатором змін у сімейному та соціальному середовищі. Впровадження програм корекційної роботи, організація соціально-освітніх проєктів, тренінгів для дітей і батьків, індивідуальний підхід до кожної дитини дозволяють знизити рівень девіантної поведінки та підвищити рівень соціальної адаптації підлітків.

Подальші дослідження у цій сфері можуть бути спрямовані на детальніше вивчення взаємозв'язку між стилем виховання та рівнем девіантної поведінки дітей, розробку ефективних програм психолого-педагогічної підтримки підлітків з поведінковими відхиленнями, оцінку результативності існуючих методик соціальної реабілітації. Важливим напрямком є також дослідження інноваційних підходів до соціально-педагогічної роботи, зокрема цифрові технології, методи арт-терапії, інтеграцію педагогіки партнерства та колективної взаємодії у процес реабілітації дітей із девіантною поведінкою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Zaman B., Nouwen M. Parental controls: advice for parents, researchers and industry. London : EU Kids Online, 2016. URL: <http://eprints.lse.ac.uk/65388>
2. Безуглий Р. Порівняльний аналіз уявлень про виховну роль батька у свідомості чоловіків з різним сімейним статусом. Психологічні дослідження: наукові праці студентів соціально-психологічного факультету / за ред. О. Л. Музики, Ю. Ю. Дем'янчук. Житомир, 2012. Вип. 4. С. 13–16.
3. Богданова І. М. Соціальна педагогіка : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 343 с.

4. Бондарчук О. І. Соціально-психологічні особливості дитини: інформаційно-методичні матеріали для слухачів і викладачів системи післядипломної освіти / авт.-уклад. : О. І. Бондарчук, Т. В. Ткач, Н. В. Гордієнко, С. В. Казакова, А. С. Москальова, О. О. Нежинська, Н. І. Пінчук ; Ун-т менеджменту освіти НАПН України. Київ, 2015. 48 с.
5. Бубнова В. М. Екологічне виховання як інструмент культурного спілкування дитини з природою. *Дошкільна освіта м. Кіровограда. Методист* – *Наталя Бабич* : блог. 2014. URL: https://dnz.ucoz.net/blog/bubnova_v_ekologichne_vikhovannja_jak_instrument_kulturnogo_spilkuvannja_ditini_z_prirodoju/2014-02-03-8
6. Видра О. Г. Вікова та психологічна психологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 112 с.
7. Власова О. І. Педагогічна психологія : навч. посіб. Київ : Либідь, 2005. 400 с.
8. Lesmana G., Nurjamilah K, Amalia D. Impact of a Broken Home Family on Children's Social Deviant Behavior. *Journal of General Education Science*. 2023. Vol. 2. No. 1. P. 111–115. URL: <https://journal.berpusi.co.id/index.php/JoGEs/article/view/513>
9. Salsabilah N., Sakinah A. P., Anggraini T. W. Analisis Perilaku Bersosialisasi Anak Di Sekolah Dasar Ditinjau Dari Perbedaan Latar Belakang Keluarga. *Katalis Pendidikan : Jurnal Ilmu Pendidikan Dan Matematika*. 2024. Vol. 1. No. 4. P. 12–23. URL: <https://journal.lpkd.or.id/index.php/Katalis/article/view/336>

МОДЕЛЬ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ В СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ, У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Ласточкіна Віолета

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
vetulya61@gmail.com

Науковий керівник: *Котломанітова Галина*

Постановка проблеми: Державна політика захисту прав дітей в Україні стала пріоритетом соціальної політики нашої України часів незалежності. Щороку діти залишаються без батьківської опіки, у тому числі і через **складні життєві обставини (СЖО)**, безвідповідальне ставлення батьків до виконання своїх обов'язків, вживання алкоголю, наркотичних речовин, аморальну поведінку, жорстоке поводження у родині. Реалії сьогодення: три роки повномасштабної російсько-української війни, сучасні соціально-економічні умови залишають перед суспільством низку викликів, що впливають на добробут родини і, відповідно, на розвиток та виховання дітей. Діти, родини яких опинилися в складних життєвих обставинах, потребують особливої уваги та підтримуються з боку освітніх, соціальних та психологічних служб.